

RAQAMLASHGAN JAMIYATDA GUMANITAR FANLARNI O'QITISH

Vasila Zayniddinova

*Muhammal al-Xorazmiy nomidagi TATU
Gumanitar fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi
+998 90 971 00 72*

Annotatsiya. *Zamonaviy jamiyatda barcha sohalarda raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanmoqda. Ta'lim bu jarayondan chetda qolishi mumkin emas. Raqamlashtirish jarayonlari oliy ta'limning butun sohasiga - tashkiliy, moliyaviy, mazmunli, kommunikativ sohalarga keng ta'sir ko'rsatdi. Shu munosabat bilan oliy ta'lim (va uning gumanitar qismi) samaradorligi masalalari alohida dolzarb bo'lib bormoqda. ma'ruza va munozara materiallarini taqdim etish shakliga bo'lgan talab o'zgaradi, vizualizatsiya vositalari alohida ahamiyatga ega. Maqolada zamonaviy jamiyatni raqamlashtirish jarayonlarini va ularning gumanitar fanlar kontekstida ta'lim jarayoniga ta'sirini tushunishga urinishlar qilingan.*

Kalit so'zlar: *jamiyatni raqamlashtirish, ta'limni axborotlashtirish, o'qitish muammolari, gumanitar fanlar, raqamli kompetentsiya.*

Raqamli (va bu deyarli har doim kompyuter), texnologiyalarni integratsiya qilish jarayoni zamonaviy jamiyat mavjudligining barcha sohalarda kuzatilmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish insoniyat tarixidagi boshqa har qanday innovatsion ishlanmalarni amalga oshirishdan ko'ra tezroq: atigi yigirma yil ichida raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan mamlakatlar aholisining qariyb 50 foizini qamrab olishga muvaffaq bo'ldi. Bunda insoniyatning raqamli aborigenlarga va o'z faoliyatini zamonaviy raqamli texnologiyalar-raqamli immigrantlar ta'sirisiz boshlaganlarga ob'ektiv bo'linishi mavjud [1].

Ta'lim jarayonini raqamlashtirishning turli jihatlari bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqishda biz iqtisodiy fanlar doktori yu. I. Gribanov tomonidan taklif qilingan raqamli jamiyatni rivojlantirish modeliga tayanamiz, bu raqamli iqtisodiyotni bosqichma-bosqich rivojlantirish jarayonini o'z ichiga oladi: raqamli ma'lumotlar darajasidan (turli xil ma'lumotlar massivlarini optimallashtirishga imkon beradigan oddiy raqamlashtirish) — raqamli infratuzilma orqali, (ya'ni raqamli texnologiyalar havzasi va ularning mahsulotlari asosida qurilgan ijtimoiy-iqtisodiy tizim faoliyatining tarmoq asosi) raqamlashtirishga (raqamli texnologiyalar foydalanuvchilari va tegishli raqamli tarmoq modellarining o'zaro ta'siri). Muallifning fikriga ko'ra, yaqin kelajakda ushbu jarayonning yakuniy va prognoz qilingan bosqichi raqamli transformatsiyadir, ya'ni «...raqamlashtirish orqali barcha darajadagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning kontseptsiyasi va ishlash formatini tubdan o'zgartirish jarayoni - barcha resurslarni raqamli formatga o'tkazish (...) iste'mol qiymatini va mahsulot va xizmatlarning

mavjudligini inqilobiy o'zgartirish (hajmlarni oshirish va xilma-xillik va sifatni oshirish) maqsadida" [2, 12-13-betlar].

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari va Internet resurslaridan foydalanish "...ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular ta'lim sifatini yaxshilaydi va shu bilan birga ushbu fanlarni o'rganish vaqtini qisqartiradi" [3]. Raqamlashtirish bo'ladi.." zamonaviy oliy ta'lim tizimining zarur ehtiyojlari " [4, 66-bet]. Raqamlashtirish jarayoni bir necha darajaga ega ekanligiga ishonish tabiiydir mavjudlik va shuning uchun muammolar. Zamonaviy jamiyatni raqamlashtirish jarayonlarining uch darajasini ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

- raqamli infratuzilma,
- raqamli kompetentsiya,
- raqamli aloqa.

Raqamli infratuzilma darajasi, birinchi navbatda, Internet va unga aloqador barcha texnologiyalarning tarqalish darajasidir. Axborot makro darajadagi eng muhim tarkibiy qism ekanligini tan olib, BMT buni ta'kidlaydi...(raqamli) texnologiyalar maxfiylikka tahdid solishi, xavfsizlikni buzishi va tengsizlikni kuchaytirishi mumkin"[5]. Birlashgan millatlar tashkiloti insoniyatning eng muhim maqsadlaridan biri sifatida Internetga 24 soat davomida kirishni ta'minlash deb ataydi, ammo shu bilan birga ba'zi mamlakatlarda Internetga kirish juda past darajada ekanligini ta'kidlaydi va past daraja BVS-sopyeb (eng kam rivojlangan mamlakatlar) uchun xos ekanligini va aholining yigirma foizidan kamrog'ini tashkil qiladi [6].

Raqamli aloqa darajasi-bu Sayyora aholisi tomonidan kundalik odatiy amaliyotlarni raqamli ravishda amalga oshirish sohasi. Nafaqat xorijiy, balki rus tadqiqotchilari ham ushbu muhim aloqa darajasida raqamlashtirish muammolari mavjudligini ta'kidlamoqdalar. Axir, hamma narsa o'sib bormoqda.."sayyoradagi va ayrim mamlakatlardagi kambag'al ko'pchilik va boy ozchilikning axborot qarama-qarshiligi inqiroz sharoitida davlat va jamiyatning o'z-o'zini yo'q qilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan tanqidiy darajadagi ijtimoiy-siyosiy ziddiyatlarni keltirib chiqaradi"[7,39-bet]. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish har doim ham mavjud.."axborot ochiq tizimlari vazifasini bajaradigan ijtimoiy-iqtisodiy ob'ektlarning ishlashiga tizimli ta'sir " [8, 26-bet].

Raqamli kompetentsiya darajasi-bu so'nggi infratuzilma yangiliklarini hisobga olgan holda to'plangan tajribani qayta uzatish darajasi. Bundan tashqari, bizning fikrimizcha, ta'lim tizimlari birinchi navbatda zamonaviy raqamli dunyoda bilimlarni qayta uzatish tizimining xususiyatlari bilan bog'liq bo'lgan maxsus xavf-xatar holatida. Bunday xususiyatlarga quyidagilar kiradi: ilmiy va texnik faoliyatning deyarli har qanday jihatlari bo'yicha ma'lumotlarning yuqori darajada mavjudligi va ochiqdigi; raqamli texnologiyalarning mavjudligi usulida bevosita joylashtirilgan nusxa ko'chirish qobiliyati; ichki bilimlarni tashqi ma'lumotlarning ortib borayotgan hajmidan doimiy ravishda orqada qoldirish.

Jarayonlar orqali "...raqamli mentalitetning shakllanishi (...), fundamental an'anaviy ta'lim shakllarini saqlab qolish va moslashtirish hamda eng yangi ta'lim usullari va vositalarini joriy etish sharti bilan" kundalik hayotning mavjud ijobiy amaliyotlari mustahkamlanmoqda [9, 116-117-betlar]. Shuni ta'kidlash kerakki, nafaqat fan va ta'limning etakchi mamlakatlarida, balki postsovet hududida ham raqamli ta'lim bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan ta'lim dasturlari mavjud [10].

Universitet darajasida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ba'zi xususiyatlarini ta'kidlash mumkin: bular atrof-muhitning raqamli texnologiyalari; ma'muriy va uslubiy ta'minotning raqamli texnologiyalari; bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri ta'lim jarayonining raqamli texnologiyalari, ammo bizning fikrimizcha, bunday mantiqiy uzilish o'qituvchi tomonidan ko'proq boshqariladigan jarayonni yanada samarali ajratib olishga imkon beradi. Gumanitar ta'limni ijtimoiy kapital kabi eng muhim hodisaning bir qismi sifatida ajratish an'anasiga rioya qilgan holda, bu o'z navbatida...yangi sharoitlarda raqamlashtirish darajasi bilan belgilanadi va shunday harakat qiladi...dunyo madaniy va kommunikativ hodisalarini kuchaytirish imkoniyatlarini belgilaydigan ijtimoiy voqelikning ob'ektiv madaniy hodisasi" [11] biz gumanitar fanlarni o'qitish ushbu jarayonlarning muhim qismi ekanligini tushunamiz, mavjud madaniy salohiyatning tuzilishiga va madaniy salohiyatning nafaqat ma'lum bir ta'lim muassasasining, balki mintaqaning, millatning va umuman jamiyatning ijtimoiy kapitaliga aylanishiga olib keladi.

2019 yilda BMT raqamlashtirish jarayonlarining inson hayotining barcha sohalariga ta'siri to'g'risidagi konseptual hujjatni qabul qildi ishchi guruhning "The age of digital interdependence" ma'ruzasida quyidagilar qayd etilgan: "...raqamli texnologiyalar barqaror rivojlanish maqsadlariga hissa qo'shadi va ijtimoiy-salbiy jarayonlar xavfini yo'q qiladi" [19, p. 5]. Shu yili YUNESKO "o'qituvchilarning AKT-kompetentsiyasi tuzilmasi" hujjatini qabul qiladi. Zamonaviy o'qituvchilar axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash sohasida katta kompetentsiyalarga ega bo'lishi kerak (ro'yxatda o'ttizdan ortiq). Eng muhim axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) qatoriga quyidagi vakolatlar kiradi:

* o'quv jarayonida institutsional va (yoki) milliy siyosat, xalqaro hujjatlar (masalan, BMT Konventsiyalari) va ijtimoiy ustuvorliklarga javob beradigan pedagogik amaliyotlarni ishlab chiqish, o'zgartirish va qo'llash qobiliyati;

* AKTni ma'lum bir mavzuni o'rganish dasturiga, o'quv jarayoni va baholash tizimiga integratsiya qilish, o'quvchilar AKT orqali o'quv dasturi materialini muvaffaqiyatli o'zlashtira oladigan o'rganish uchun qulay muhit yaratish;

* talabalarning yuqori darajadagi fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun integratsiyalashgan raqamli o'quv muhitini yaratish uchun turli xil raqamli vositalar va resurslarni birlashtirish;

* birgalikda o'rganish, tashkil etish jarayonini soddalashtirish uchun raqamli vositalardan foydalanishga moslashuvchan yondashuvni qo'llang talabalar bilan ishlash va o'quv jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro munosabatlar;

* kasbiy rivojlanish uchun professional hamjamiyat bilan o'zaro aloqada bo'lish uchun texnologiyadan foydalaning [13, 36-bet].

Ta'kidlanishicha, kasbiy deformatsiyaning oldini olish uchun kasbiy identifikatsiyani shakllantirishning dastlabki bosqichlarida AKT kompetentsiyasini rivojlantirish juda muhimdir. Bunday profilaktikaning eng muhim omili ta'limni raqamlashtirishning me'yoriy bazasini yaratishda amalga oshiriladigan fanlararo integratsiya; ta'limni raqamlashtirishni resurs bilan ta'minlash; raqamli ta'limning kadrlar salohiyatini tayyorlash [14, 13-bet].

Ijtimoiy xarajatlarni kamaytirishning ijobiy jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida o'qitish jarayonlarini raqamlashtirish dolzarb ilmiy ma'lumotlarni uzatish va o'zlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Biz optimallashtirishning besh darajasini o'z ichiga olgan raqamli texnologiyalardan foydalanish tufayli ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish tipologiyasiga qo'shilamiz: "...qidiruv xarajatlarini kamaytirish, nusxa ko'chirish xarajatlarini kamaytirish, transport xarajatlarini kamaytirish, eskort xarajatlarini kamaytirish, tekshirish xarajatlarini kamaytirish (muallif tarjimasini)" [15, 2-bet]. Shuni ta'kidlash kerakki, bunday optimallashtirish o'quv jarayonini raqamli qo'llab-quvvatlashning mavjud tizimi bilan mumkin, aks holda bunday kurslarga nisbatan ishonchsizlik bunday usullarni qo'llash samaradorligini shubha ostiga qo'yishi mumkin [16, 51-bet].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Prensky Marc. Digital Natives, Digital Immigrants.-MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001.
2. Gribanov yu.i. xizmat integratsiyasi institutini rivojlantirish asosida ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning raqamli transformatsiyasi// Avtoref. Diss... hujjat. iqtisodiyot. Fanlar. Qarang;, 2019. 355 s.
3. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "WEBSITE CREATION TECHNOLOGIES". INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS. 2.19 (2023): 57-63.
4. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "COMPOSING AND SHAPING OF WEB TEXT". INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS. 2.19 (2023): 51-56.
5. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon. "Technology for Working with Graphic Programs." Open Access Repository 9.12 (2022): 99-102.
6. Shukhratovich, Shirinov Feruzjon. "The Field of Computer Graphics and Its Importance, Role and Place in The Information Society." Texas Journal of Multidisciplinary Studies 4 (2022): 86-88.

7. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon, Usmonova Gulnoza, and Azimova Madina. "TA'LIMDA SMART TEXNOLOGIYALARI." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 129-133.

8. Shuxratovich, Shirinov Feruzjon, Abdullaeva Qizlarxon, and Usmonova Gulnoza. "BULUTLI TEXNOLOGIYALARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 134-138.

9. Feruzjon, Shirinov, Akramov Azamatjon, and Abdullaeva Qizlarxon. "OMMAVIY ONLAYN OCHIQ KURSLAR." SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2.20 (2023): 125-128.

10. Meliqoziyevich, Siddiqov Ilhomjon, and Shirinov Feruzjon Shuhratovich. "USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING INFORMATICS AND INFORMATION TECHNOLOGIES." Open Access Repository 9.6 (2023): 262-264.